

Κεφάλαιο 3

Η αγορά εργασίας

3.1 Εισαγωγή

Η διαχείριση της πανδημική κρίσης και η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας το 2020 επέφερε σύνθετες επιπτώσεις στην αγορά εργασίας. Ο αριθμός των ανέργων διατηρήθηκε σχετικά σταθερός το γ' τρίμηνο, ενώ μειώθηκε το δ' τρίμηνο. Το μέτρο της αναστολής των συμβάσεων εργασίας απέτρεψε την αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Ωστόσο, η τρέχουσα κατάσταση της αγοράς εργασίας αποτυπώνεται καλύτερα στη μεταβολή του αριθμού των απασχολουμένων, η οποία παρουσίασε αισθητή κάμψη. Αρνητική ήταν, επίσης, η επίδραση της πανδημικής κρίσης στα εισοδήματα.

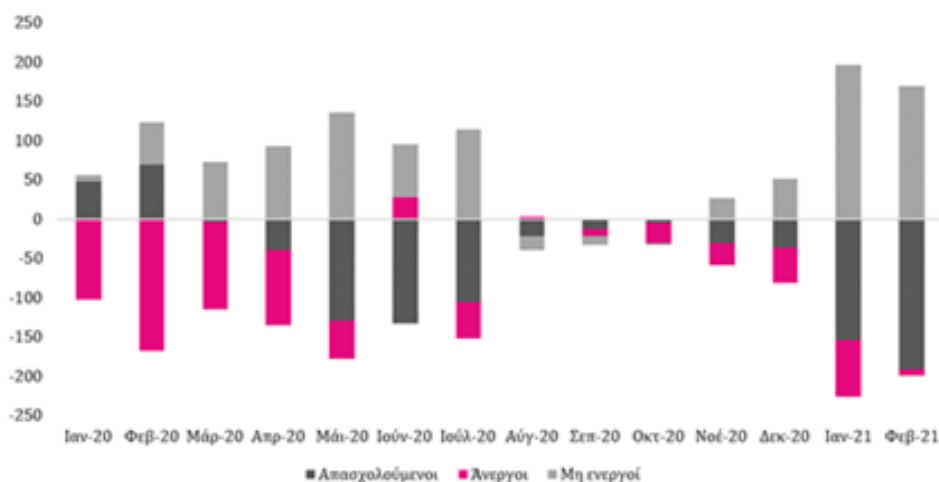
Πρέπει να σημειωθεί ότι η υψηλή αβεβαιότητα στις συνθήκες εργασίας λόγω πανδημίας έρχεται να προστεθεί σε ένα περιβάλλον υψηλής εργασιακής επισφάλειας και ανασφάλειας, δημιουργώντας ένα ισχυρό μείγμα κοινωνικής αστάθειας. Όπως γίνεται φανερό ακολούθως, η αγορά εργασίας στην Ελλάδα απέχει σημαντικά από το να εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης στους εργαζομένους.

3.2 Μεταβολές στην απασχόληση και στην ανεργία

Το Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζει την ετήσια μεταβολή του αριθμού των απασχολουμένων, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών. Μεγάλες ήταν οι μεταβολές το β' τρίμηνο λόγω των μέτρων αντιμετώπισης του πρώτου κύματος της πανδημίας. Συγκεκριμένα, υπήρξε μεγάλη πτώση της απασχόλησης σε σχέση με τους ίδιους μήνες του 2019 (μείωση κατά περίπου 302 χιλ. άτομα) και αντίστοιχα μεγάλη αύξηση του αριθμού των μη ενεργών (αύξηση κατά περίπου 297 χιλ. άτομα).

Διάγραμμα 3.1: Ετήσια μεταβολή του αριθμού των απασχολουμένων,

των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών
(Ελλάδα, Ιανουάριος 2020-Φεβρουάριος 2021, χιλ. άτομα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Εποχικά διορθωμένα στοιχεία.

Το γ' τρίμηνο οι μεταβολές δεν ήταν σημαντικές, λόγω άρσης των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης, ενώ το δ' τρίμηνο παρατηρείται μια εκ νέου μεγάλη μεταβολή και στα τρία μεγέθη, λόγω της εφαρμογής των μέτρων αντιμετώπισης του δεύτερου κύματος της πανδημίας. Σε αντίθεση με το β' τρίμηνο, το δ' τρίμηνο οι μεταβολές έχουν σταθερή δυναμική. Αθροιστικά το δ' τρίμηνο του 2020 οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά 72 χιλ. άτομα σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2019, οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 99 χιλ. άτομα, ενώ οι μη ενεργοί αυξήθηκαν κατά 76 χιλ. άτομα. Στο τρίτο όμως κύμα της πανδημίας, και συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 2021, παρατηρείται εκτίναξη του αριθμού των μη ενεργών (αύξηση κατά 196 χιλ. άτομα σε σχέση με τον ίδιο μήνα του 2020), με παράλληλη μείωση του αριθμού των απασχολουμένων (154,5 χιλ. άτομα) και των ανέργων (72 χιλ. άτομα). Η συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού ήταν τόσο μεγάλη, που υπερκάλυψε τη μείωση του αριθμού των ανέργων, με αποτέλεσμα το ποσοστό ανεργίας να αυξηθεί από 15,8% τον Δεκέμβριο του 2020 σε 16% τον Ιανουάριο του 2021. Τον Φεβρουάριο ο αριθμός των οικονομικά μη ενεργών ήταν υψηλότερος κατά 169 χιλ. άτομα σε σχέση τον Φεβρουάριο του 2020. Η διαφορά αυτή αποτελεί μια ένδειξη του αριθμού των ατόμων που βρέθηκαν εκ νέου σε αναστολή εργασίας. Ταυτόχρονα όμως η διαφορά

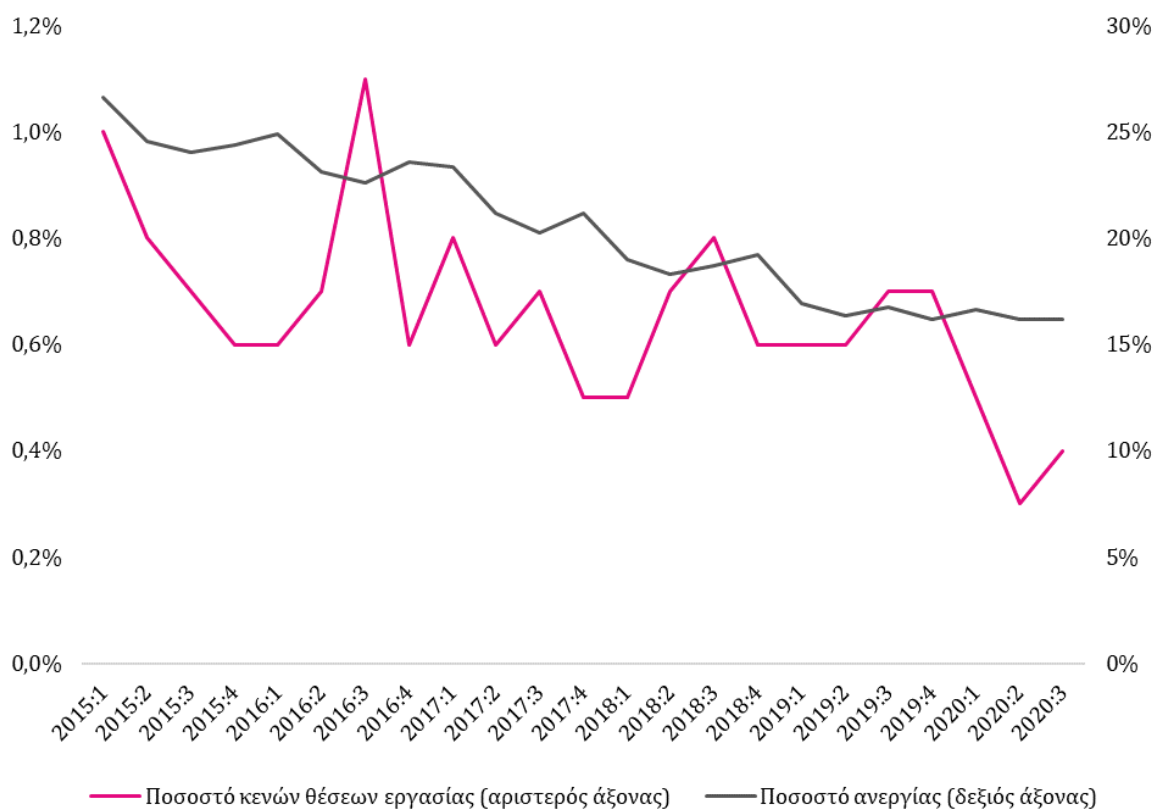
αυτή ήταν μικρότερη από την αντίστοιχη του Ιανουαρίου, γιατί ανακόπηκε, έστω προσωρινά, η έξοδος των ανέργων από το εργατικό δυναμικό.

Η εξέλιξη στην αγορά εργασίας στους επόμενους μήνες θα εξαρτηθεί από τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει η επανεκκίνηση της λειτουργίας των επιχειρήσεων σε κλάδους οι οποίοι μέχρι και τον Απρίλιο βρίσκονταν σε αναστολή λειτουργίας, από το πώς θα κινηθεί η οικονομία κατά τους θερινούς μήνες και σαφώς από τον χρόνο οριστικής εξόδου της οικονομίας από την πανδημική κρίση. Ωστόσο, τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν μια εύθραυστη αγορά εργασίας όσον αφορά την απασχόληση, στην οποία ο κίνδυνος η άρση της αναστολής λειτουργίας των επιχειρήσεων να οδηγήσει σε αύξηση της ανεργίας είναι υψηλός. Συνεπώς, θα πρέπει άμεσα να σχεδιαστούν παρεμβάσεις που να στοχεύουν στην προστασία της απασχόλησης έως ότου ομαλοποιηθεί η λειτουργία της οικονομίας και σταθεροποιηθεί η ανάκαμψή της.

Τα παραπάνω αποκτούν μεγαλύτερη σημασία μέσα από την εξέταση του Διαγράμματος 3.2, το οποίο προβάλλει την εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας και του ποσοστού κενών θέσεων εργασίας.¹

Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό ανεργίας και ποσοστό κενών θέσεων εργασίας (Ελλάδα, 2015:1-2020:3)

¹ Το ποσοστό αυτό λογίζεται ως ο αριθμός των κενών θέσεων εργασίας, που πρόκειται να καλυφθούν το επόμενο τρίμηνο, προς τον αριθμό των ανέργων.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat

Σημείωση: Στο ποσοστό κενών θέσεων εργασίας δεν περιλαμβάνεται ο αγροτικός τομέας.

Παρατηρούμε ότι η πτώση του ποσοστού ανεργίας έχει αρχίσει να εξασθενεί ήδη από το β' τρίμηνο του 2019, αρκετό διάστημα δηλαδή πριν από την πανδημική κρίση. Ταυτόχρονα, η εξέλιξη του ποσοστού κενών θέσεων εργασίας είναι καθοδική. Πιο απλά, από το β' τρίμηνο του 2019 και έπειτα η οικονομία έχει σταματήσει να απορροφά τον αριθμό των ανέργων με τον ίδιο ρυθμό. Ειδικότερα, το β' και το γ' τρίμηνο του 2020 το φαινόμενο αυτό ήταν εντονότερο, όπως αποτυπώνεται στην εξέλιξη του ποσοστού των κενών θέσεων εργασίας. Επί της ουσίας, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας είναι ιδιαίτερα περιορισμένη σε σχέση με τις ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας.

Σε ανάλογο συμπέρασμα καταλήγουμε από την ανάλυση του Διαγράμματος 3.3, όπου αποτυπώνεται το ποσοστό του υποαπασχολούμενου εργατικού δυναμικού.²

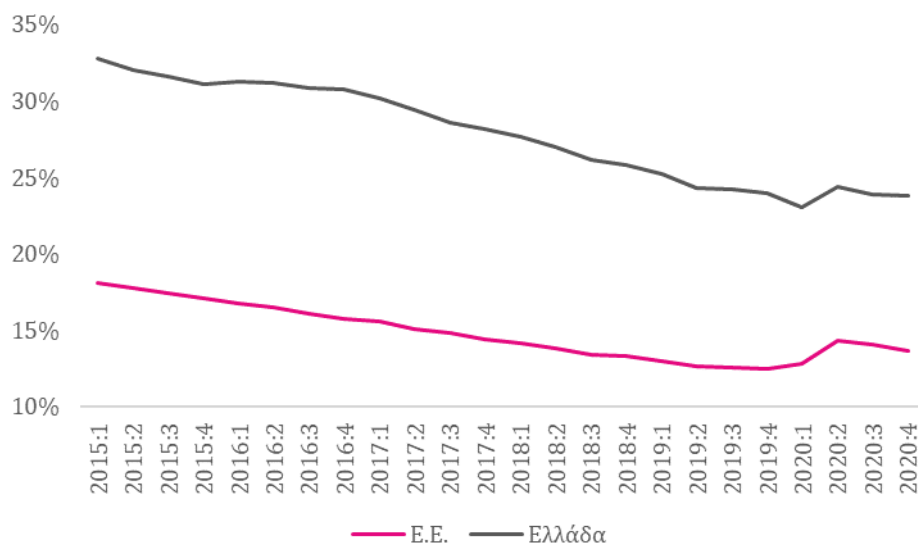
² Ο δείκτης αυτός λαμβάνει υπόψη τους ανέργους, τους ημιαπασχολούμενους που θα ήθελαν να εργάζονται με πλήρες ωράριο, όσους είναι διαθέσιμοι να εργαστούν αλλά δεν αναζητούν

Καταρχάς, το ύψος της υποαπασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλό (το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ μετά την Ισπανία) και υπερέβαινε το δ' τρίμηνο του 2020 το αντίστοιχο του μέσου όρου της ΕΕ κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες. Ειδικότερα, το 2020 το ποσοστό υποαπασχόλησης του εργατικού δυναμικού κυμάνθηκε από 23,1% το α' τρίμηνο έως 24,4% το β' τρίμηνο. Το δ' τρίμηνο το ποσοστό ήταν ίσο με 23,8%, όταν το ίδιο τρίμηνο του 2019 αντιστοιχούσε στο 24%. Παράλληλα, ο ρυθμός μείωσης του ποσοστού υποαπασχόλησης παρουσιάζεται σχετικά σταθεροποιημένος από το β' τρίμηνο του 2019 και ύστερα. Και σε αυτή τη μεταβλητή παρατηρείται ότι υπάρχει μια κάμψη όσον αφορά τη δυνατότητα της οικονομίας να δημιουργεί θέσεις απασχόλησης, εννέα περίπου μήνες πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας.

Ωστόσο, σημειώνεται ότι, παρά τη διαφορά στο ύψος του ποσοστού, η τάση είναι όμοια με αυτή της ΕΕ. Το ήδη υψηλό ποσοστό υποαπασχόλησης, που είναι αποτέλεσμα της διαχείρισης της κρίσης του 2007-2008, ακολούθησε μια αργή αλλά σταθερή πορεία αποκλιμάκωσης, η οποία ανακόπηκε με το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης. Η αύξηση του ποσοστού υποαπασχόλησης του μέσου όρου της ΕΕ το πρώτο εξάμηνο του 2020 θα πρέπει να αποδοθεί και στην περιορισμένη προστασία της απασχόλησης σε κάποια μεγάλα κράτη-μέλη, όπως η Ισπανία και η Ιταλία (βλ. INE ΓΣΕΕ, 2021β).

Διάγραμμα 3.3: Ποσοστό υποαπασχόλησης εργατικού δυναμικού
(ΕΕ και Ελλάδα, 2015:1-2020:4)

απασχόληση και όσους αναζητούν απασχόληση αλλά δεν είναι διαθέσιμοι αυτή τη στιγμή να εργαστούν.

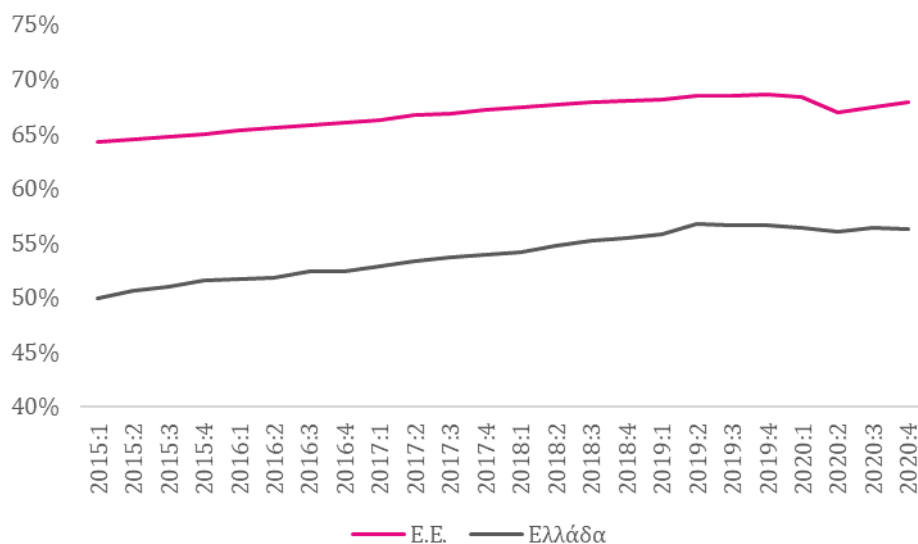

Πηγή: Eurostat

Σημείωση: Εποχικά διορθωμένα στοιχεία. Στο εργατικό δυναμικό συμπεριλαμβάνονται όσα άτομα επιθυμούν να εργαστούν και δεν είναι διαθέσιμα και όσα άτομα είναι διαθέσιμα αλλά δεν επιθυμούν να εργαστούν.

Αναφορικά με το ποσοστό απασχόλησης, η αύξηση του οποίου αποτελεί βασικό στόχο της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ, παρατηρείται μεγάλη υστέρηση της Ελλάδας σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (βλ. Διάγραμμα 3.4). Σε όλη την υπό εξέταση περίοδο το ποσοστό απασχόλησης είναι κάτω του 57%, ενώ η σύγκλιση με το αντίστοιχο ποσοστό του μέσου όρου της ΕΕ είναι πολύ αργή. Επιπλέον, τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ελλάδα, το ποσοστό απασχόλησης μειώνεται οριακά μετά το β' τρίμηνο του 2019, απότοκο της κάμψης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας (βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ, 2020α). Ωστόσο, στην Ελλάδα το φαινόμενο αυτό είναι πιο έντονο.

Διάγραμμα 3.4: Ποσοστό απασχόλησης (μέσος όρος ΕΕ και Ελλάδα, 2015:1-2020:4)

Πηγή: Eurostat

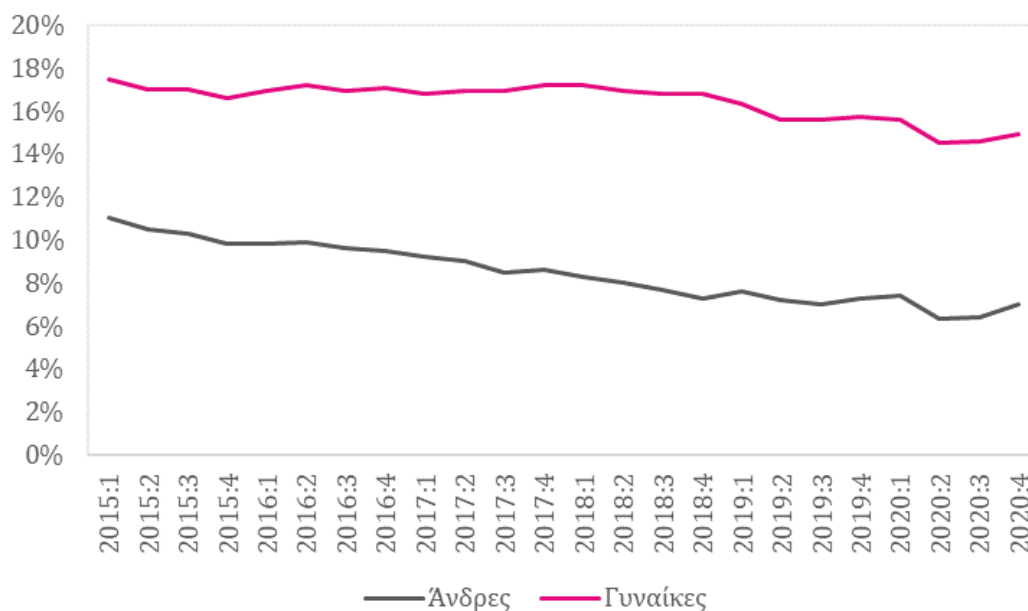
Σημείωση: Εποχικά διορθωμένα στοιχεία. Το ποσοστό απασχόλησης αφορά τους κατοίκους της ημεδαπής ηλικίας 15 έως 64 ετών.

Συνεπώς, οι προοπτικές όσον αφορά την απασχόληση ήταν αβέβαιες πριν το ξέσπασμα της πανδημίας. Το 2019 το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα ήταν ίσο με 56,4%, βελτιωμένο σε σχέση με το 2018 κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στην ΕΕ το ποσοστό απασχόλησης ήταν ίσο με 68,5%, βελτιωμένο το αντίστοιχο διάστημα κατά 0,7%. Η Ελλάδα παρουσίαζε ήδη πριν την πανδημική κρίση μια τάση μεγαλύτερης βελτίωσης σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης, αλλά η απόκλιση μεταξύ των μεγεθών ήταν πολύ μεγάλη. Το 2020 το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα μειώθηκε το β' τρίμηνο σε 56%, ενώ το δ' τρίμηνο ήταν ίσο με 56,3%, όταν το ίδιο τρίμηνο του 2019 ήταν ίσο με 56,6%.

Εξετάζοντας το ποσοστό απασχόλησης ανά φύλο, προκύπτει ότι η αργή σύγκλιση με τον μέσο όρο της ΕΕ αφορούσε κυρίως τους άντρες (βλ. Διάγραμμα 3.5). Το α' τρίμηνο του 2015 η απόκλιση ήταν της τάξης των 10 ποσοστιαίων μονάδων, ενώ το δ' τρίμηνο του 2019 αντιστοιχούσε σε 7,3 ποσοστιαίες μονάδες. Για τις γυναίκες η σύγκλιση ήταν πολύ πιο αργή (από 16,6% σε 15,7% αντίστοιχα). Από το β' τρίμηνο του 2019 έως το α' τρίμηνο του 2020 παρατηρείται μια σχετική κάμψη του ρυθμού σύγκλισης με τον μέσο όρο της ΕΕ και για τα δύο φύλα, ενώ το β' και το γ' τρίμηνο του 2020 το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε λιγότερο στην Ελλάδα σε σχέση με την

ΕΕ, και για αυτόν τον λόγο η απόκλιση μειώνεται ακόμα περισσότερο. Σημειώνεται ότι η πρόσκαιρη σύγκλιση ήταν εντονότερη στην περίπτωση των ανδρών.

Διάγραμμα 3.5: Απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης από τον μέσο όρο της ΕΕ ανά φύλο (Ελλάδα, 2015:1-2020:4)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Εποχικά διορθωμένα στοιχεία.

Τέλος, όσον αφορά την ηλικιακή κατανομή του ποσοστού απασχόλησης, η πανδημική κρίση φαίνεται να έχει επηρεάσει περισσότερο την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, αφού η μείωση του ποσοστού απασχόλησής της ήταν πάνω από 4% ανά τρίμηνο το 2020, σε σχέση με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2019 (βλ. Διάγραμμα 3.6). Αρνητικά επηρεάστηκε και η ηλικιακή ομάδα 30-44 ετών, αφού το ποσοστό απασχόλησής της μειώθηκε το β' τρίμηνο κατά 1,6%, το γ' τρίμηνο κατά 1,4% και το δ' τρίμηνο κατά 0,9%. Τέλος, λιγότερο επηρεάστηκε η ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών, αφού το γ' και το δ' τρίμηνο το ποσοστό απασχόλησής της αυξήθηκε κατά 1,6% και 2,1% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 3.6: Ετήσια μεταβολή του ποσοστού απασχόλησης ανά ηλικιακή ομάδα (Ελλάδα, 2020:1-2020:4)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

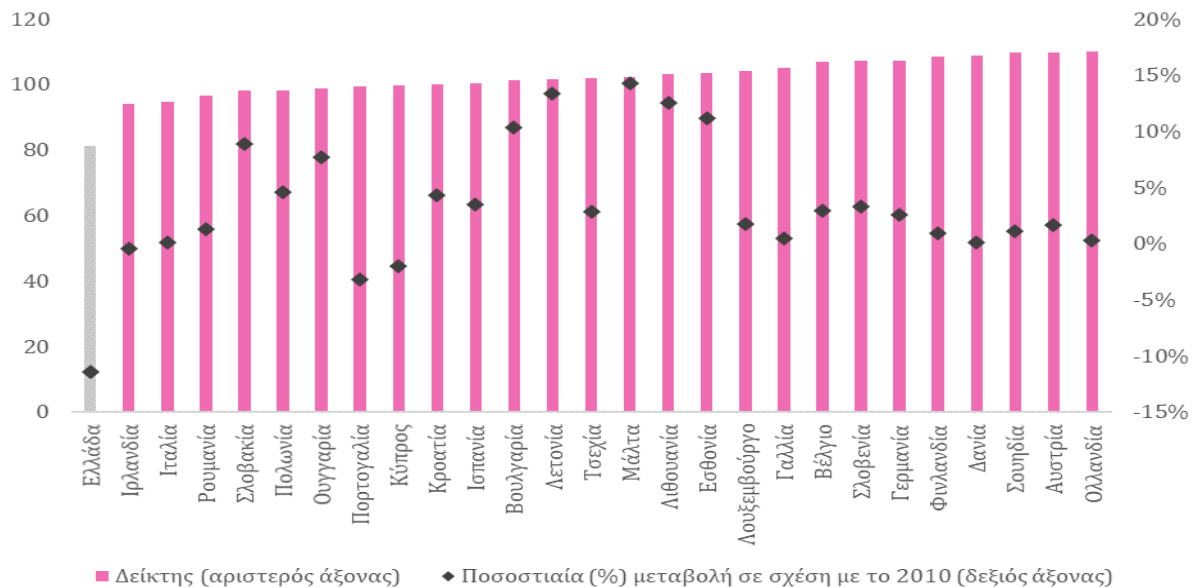
Τα παραπάνω ευρήματα επισημαίνουν ότι ήδη πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας η βελτίωση στην αγορά εργασίας παρουσίαζε σημάδια κάμψης. Δεδομένων των διαρθρωτικών περιορισμών του ελληνικού αναπτυξιακού υποδείγματος, η ουσιαστική αύξηση του όγκου της απασχόλησης και του ποσοστού απασχόλησης μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω εκτεταμένων δημοσιονομικών παρεμβάσεων που θα δώσουν σημαντική ώθηση στην οικονομική δραστηριότητα, αφού ο επιχειρηματικός τομέας δεν φαίνεται να μπορεί από μόνος του να δημιουργήσει τις απαιτούμενες θέσεις εργασίας. Στην κατεύθυνση αυτή το ΙΝΕ ΓΣΕΕ έχει προτείνει τη θεσμοθέτηση του «εργοδότη ύστατης καταφυγής» με πολύ σημαντικές θετικές μακροοικονομικές, αναπτυξιακές και κοινωνικές επιπτώσεις (Κορατζάνης, 2020).

3.3 Η ποιότητα της απασχόλησης και ο χρόνος εργασίας

Η εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 έλαβε χώρα σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία η αγορά εργασίας στην Ελλάδα είχε ήδη απορρυθμιστεί μετά την εφαρμογή τριών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και χαρακτηριζόταν από

εκτεταμένη ανασφάλεια και επισφάλεια. Ο δείκτης ποιότητας της απασχόλησης³ της Συνομοσπονδίας των Ευρωπαϊκών Εργατικών Συνδικάτων (ETUC, 2021) που ενσωματώνει κάποιους από τους δείκτες/στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ εμφανίζει την Ελλάδα στην τελευταία θέση ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ (βλ. Διάγραμμα 3.7).

Διάγραμμα 3.7: Δείκτης ποιότητας της απασχόλησης (ΕΕ, 2019)

Πηγή: ETUC (επεξεργασία INE ΓΣΕΕ)

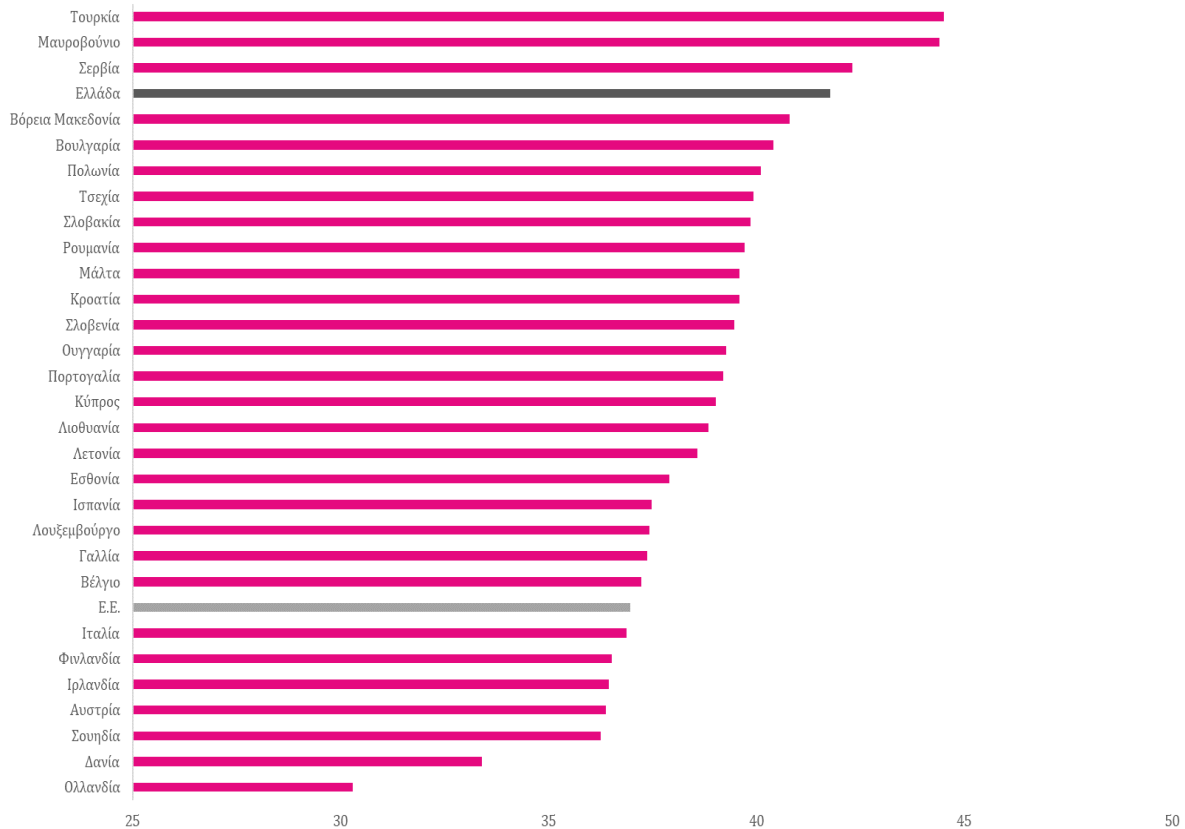
Ειδικότερα, η Ελλάδα όχι μόνο ήταν το 2019 τελευταία στην κατάταξη των κρατών-μελών, αλλά είχε και πολύ μεγάλη διαφορά από την προτελευταία Ιρλανδία (13 μονάδες διαφορά, όταν η απόσταση που χώριζε την Ιρλανδία από την πρώτη Ολλανδία ήταν 16 μονάδες). Επιπλέον, ήταν το μόνο κράτος- μέλος που παρουσίασε τόσο μεγάλη πτώση στον δείκτη ποιότητας της απασχόλησης. Συγκεκριμένα, μεταξύ 2010 και 2019 ο δείκτης μειώθηκε κατά 11,45%. Σημειώνεται ότι ο δείκτης μειώθηκε μόνο σε άλλα δύο κράτη-μέλη· στην Πορτογαλία κατά 3,21% και στην Κύπρο κατά 1,96%. Σε όλα τα υπόλοιπα κράτη-μέλη υπήρξε βελτίωση. Δεν είναι τυχαίο ότι ο δείκτης ποιότητας της απασχόλησης μειώθηκε στις χώρες όπου εφαρμόστηκαν

³ Στον δείκτη ποιότητας της απασχόλησης συνυπολογίζονται τα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας και ποιοτικοί δείκτες, όπως το αν δημιουργούνται συνθήκες αποκλεισμού από την αγορά εργασίας και το ποσοστό κάλυψης των συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

προγράμματα οικονομικής προσαρμογής. Ωστόσο, η πτώση στην περίπτωση της Ελλάδας ήταν εξαιρετικά μεγάλη.

Ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους η ποιότητα της απασχόλησης είναι τόσο χαμηλή στην Ελλάδα έχει να κάνει με τον εβδομαδιαίο χρόνο εργασίας. Το Διάγραμμα 3.8 αποτυπώνει τις ώρες της τυπικής εβδομαδιαίας εργασίας στην ΕΕ, στη Σερβία, στο Μαυροβούνιο, στη Βόρεια Μακεδονία και στην Τουρκία για το 2020. Ο χρόνος εργασίας στην Ελλάδα είναι ο υψηλότερος στην ΕΕ, παρόμοιος με αυτόν που ισχύει στις χώρες των Βαλκανίων και στην Τουρκία, απέχοντας σημαντικά από τον αντίστοιχο στις χώρες της βόρειας και της δυτικής Ευρώπης. Συγκεκριμένα, η διάρκεια της τυπικής εβδομαδιαίας εργασίας στην Ελλάδα ήταν οι 41 ώρες και 50 λεπτά, όταν για τον μέσο όρο της Ευρωζώνης η αντίστοιχη διάρκεια ήταν οι 37 ώρες.

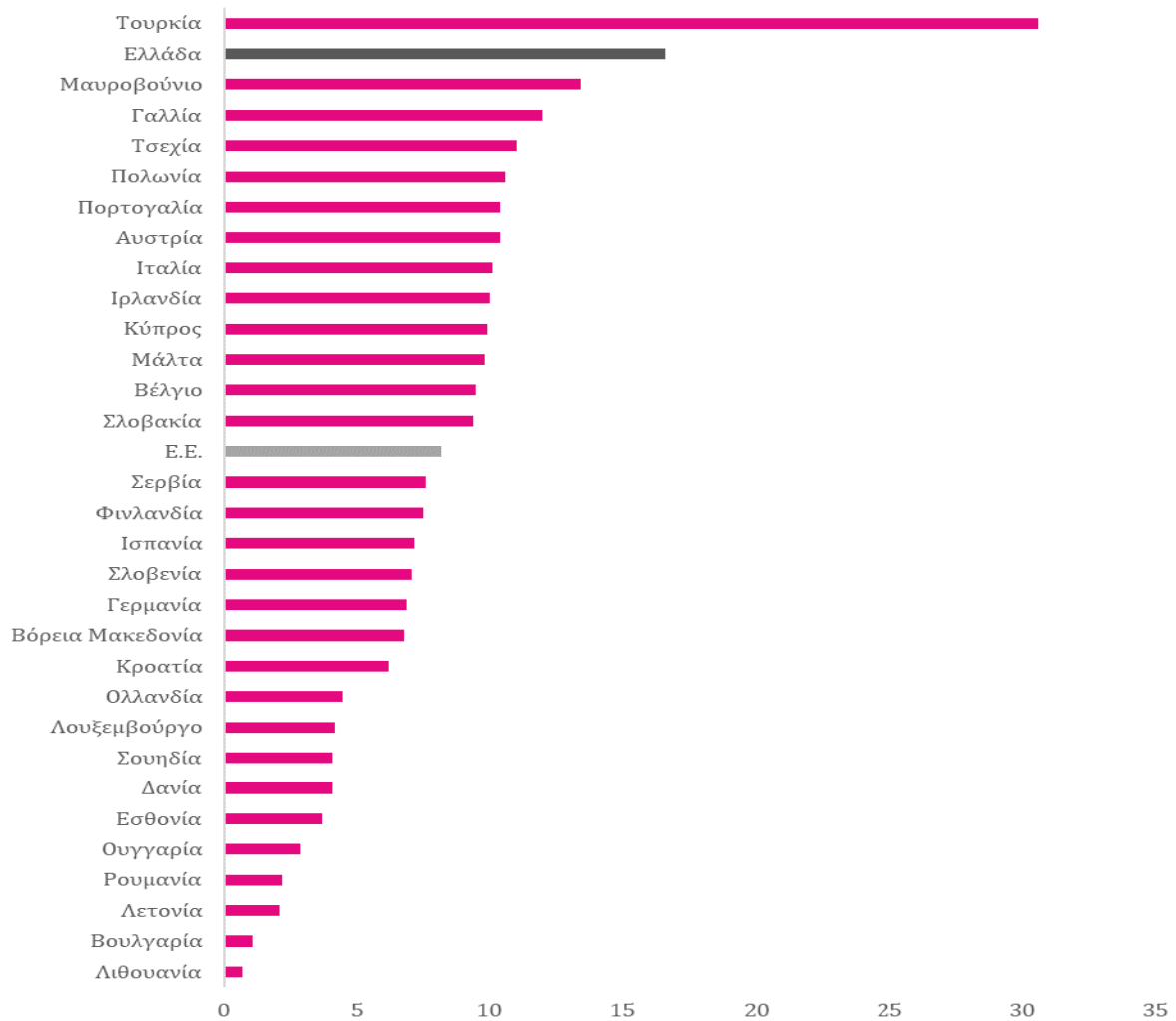
Διάγραμμα 3.8: Διάρκεια τυπικής εβδομαδιαίας εργασίας (κράτη-μέλη ΕΕ, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία και Τουρκία, 2020)

Πηγή: Eurostat

Ο κύριος λόγος για τον οποίο η Ελλάδα έχει τόσο υψηλό χρόνο τυπικής εβδομαδιαίας απασχόλησης είναι η εκτεταμένη χρήση υπερωριών από τους εργοδότες. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.9, το 2019 το ποσοστό των απασχολούμενων που εργάστηκε πάνω από 48 ώρες την εβδομάδα στην Ελλάδα ήταν το υψηλότερο σε όλη την Ευρώπη και το δεύτερο υψηλότερο αν συνυπολογίσουμε την Τουρκία. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα το 16,6% των απασχολούμενων δούλεψε με παρατεταμένο ωράριο. Το ποσοστό αυτό είναι υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο του μέσου όρου της ΕΕ, το οποίο μόλις υπερβαίνει το 8%.

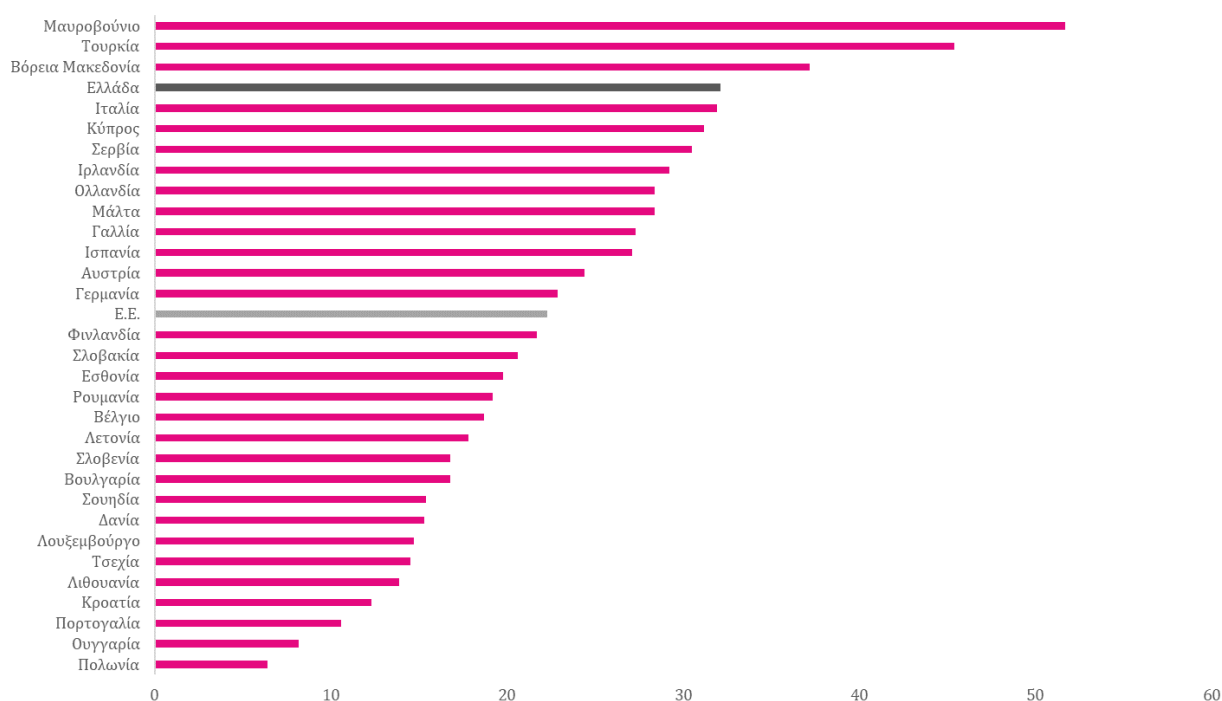
Διάγραμμα 3.9: Ποσοστό απασχολούμενων που εργάζεται με παρατεταμένο ωράριο εργασίας (κράτη-μέλη ΕΕ, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία και Τουρκία, 2019)

Πηγή: Eurostat

Ένα άλλο στοιχείο που αναδεικνύει την εντατικοποίηση της εργασίας στην Ελλάδα είναι το ποσοστό των μισθωτών που εργάζεται Σάββατο και Κυριακή (βλ. Διάγραμμα 3.10). Το 2019 το ποσοστό των μισθωτών κατά μέσο όρο στην ΕΕ ήταν ίσο με 22,3%, ενώ στην Ελλάδα ξεπερνούσε το 32%, κατατάσσοντας τη χώρα τέταρτη, μετά το Μαυροβούνιο, την Τουρκία και τη Βόρεια Μακεδονία. Συνοπτικά, ο πραγματικός χρόνος εργασίας στην Ελλάδα είναι υπέρμετρα υψηλός, λόγω της εντατικοποίησης της εργασίας και της μεγάλης χρήσης υπερωριών. Το προτεινόμενο από την κυβέρνηση νομοσχέδιο για τα εργασιακά θα αποδομήσει περαιτέρω τη συνοχή της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα και θα αποβεί καταστροφικό τόσο για την ποιότητα της εργασίας όσο και για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Διάγραμμα 3.10: Ποσοστό μισθωτών που εργάζεται Σάββατο και Κυριακή (κράτη-μέλη ΕΕ, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία και Τουρκία, 2019)

Πηγή: Eurostat

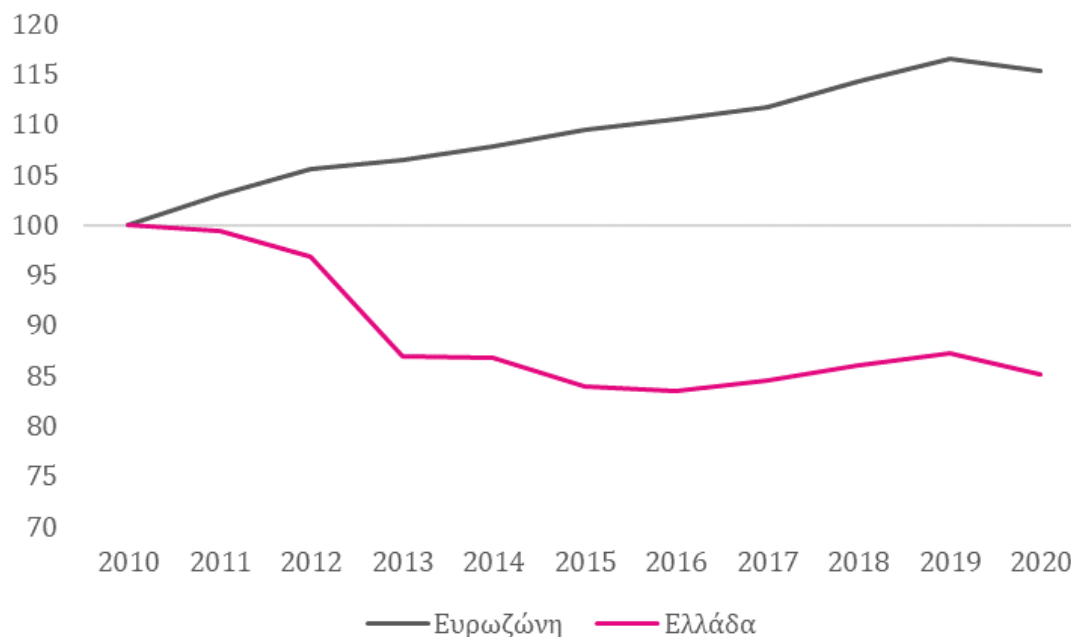
Σε αυτό το πλαίσιο, και με δεδομένο το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα, θα πρέπει να αξιολογηθεί η δυνατότητα μείωσης του τυπικού χρόνου εργασίας, χωρίς περικοπή μισθού, ως μέσο ενίσχυσης της απασχόλησης, της οικονομικής αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής συνοχής και δικαιοσύνης.

3.4 Ο μέσος και ο κατώτατος μισθός στην Ελλάδα και στην ΕΕ

Η πανδημική κρίση είχε εντονότερο αρνητικό αποτόπωμα στους μισθούς. Το στοιχείο αυτό είναι σημαντικό όταν λαμβάνεται υπόψη η μεγάλη πτώση των μισθών την περασμένη δεκαετία, συνέπεια της οικονομικής κρίσης και της διαχείρισής της. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.11, μεταξύ 2010-2019 σημειώθηκε μεγάλη απόκλιση

στις συνολικές αποδοχές του μέσου εργαζομένου στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωζώνης. Η απόκλιση ενισχύθηκε το 2020, αφού ο μέσος μισθός στην Ελλάδα συρρικνώθηκε κατά 2,5%, όταν στην Ευρωζώνη μειώθηκε κατά 1% και στην ΕΕ κατά 0,6%.

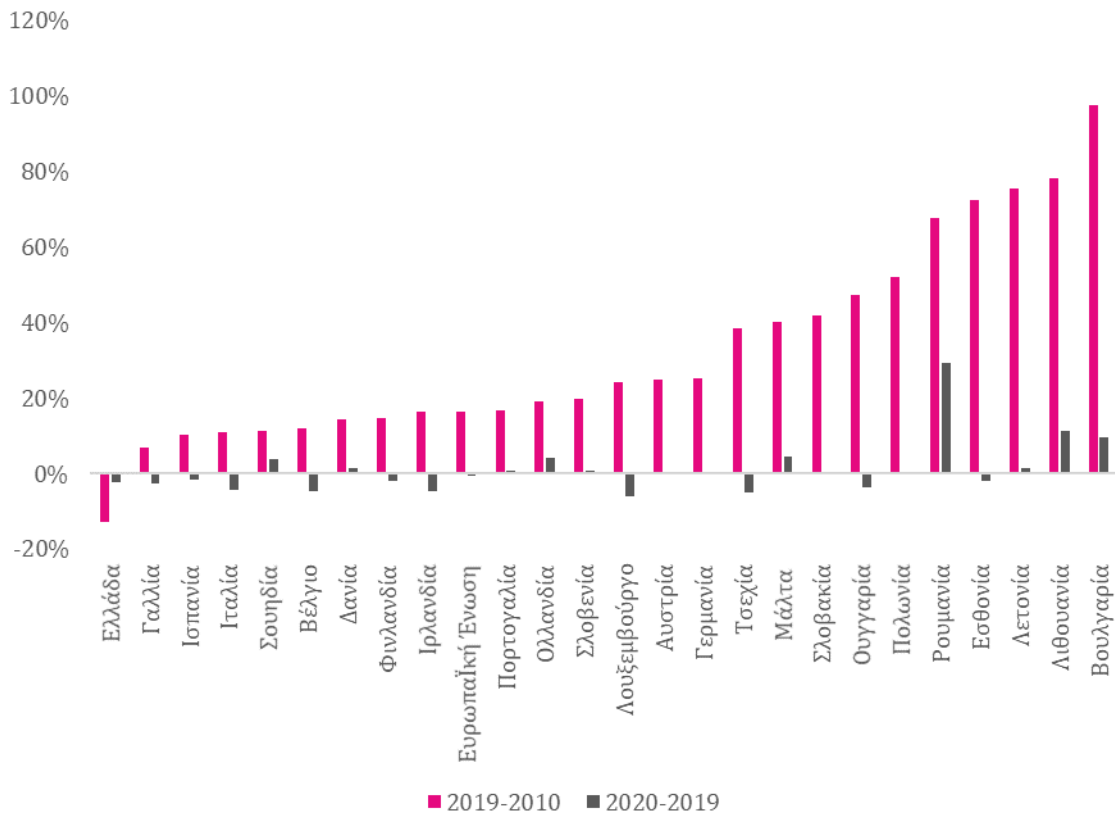
Διάγραμμα 3.11: Δείκτης εξέλιξης των συνολικών αποδοχών ενός ατόμου που λαμβάνει τον μέσο μισθό (Ελλάδα και μέσος όρος Ευρωζώνης, 2010-2020, 2010=100)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία INE ΓΣΕΕ)

Πιο συγκεκριμένα, η πτώση του μέσου μισθού στην Ελλάδα μπορεί να μην ήταν τόσο έντονη όσο στην Ιταλία και στο Λουξεμβούργο, αλλά σε σχέση με την πλειονότητα των κρατών-μελών της ΕΕ ήταν σημαντική. Σημειώνεται ότι η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος της ΕΕ στο οποίο ο μέσος μισθός σωρευτικά μειώνεται από το 2010 (βλ. Διάγραμμα 3.12), αποτυπώνοντας τη συρρίκνωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Η απόκλιση του μέσου μισθού από αυτόν του μέσου όρου της Ευρωζώνης είναι ακόμα πιο σημαντική αν συνυπολογιστεί ότι στα κράτη-μέλη της ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων υπάρχει ισχυρή σύγκλιση, γεγονός που καθιστά την Ελλάδα μια ειδική περίπτωση παλινδρόμησης της κοινωνικής ευημερίας.

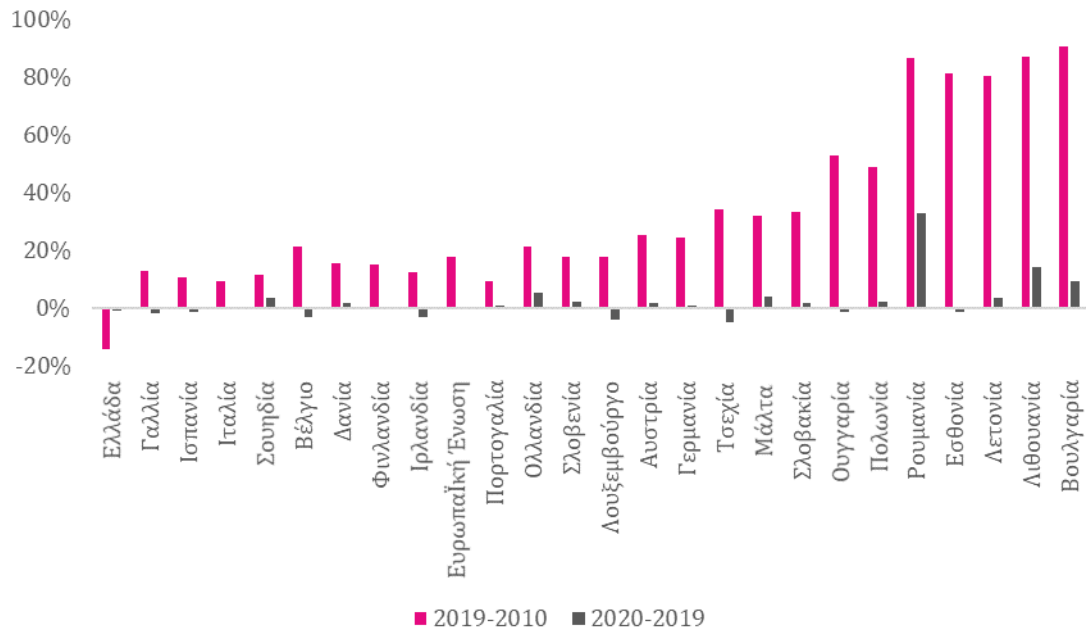
Διάγραμμα 3.12: Ποσοστιαία (%) μεταβολή των συνολικών αποδοχών ενός ατόμου που λαμβάνει τον μέσο μισθό (ΕΕ, 2010-2020)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία INE ΓΣΣΕΕ)

Επιπλέον, η απόκλιση της Ελλάδας από τον μέσο όρο δεν μπορεί να αποδοθεί στη φορολογική επιβάρυνση των τελευταίων ετών, αφού η εικόνα όσον αφορά τον καθαρό μέσο μισθό ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι πανομοιότυπη (βλ. Διάγραμμα 3.13α). Η Ελλάδα είναι από τα λίγα κράτη-μέλη της ΕΕ στα οποία ο καθαρός μέσος μισθός μειώθηκε το 2020, ενώ είναι το μόνο κράτος-μέλος στο οποίο ο καθαρός μέσος μισθός είναι χαμηλότερος από αυτόν του 2010. Ο χαμηλός μέσος μισθός στην εγχώρια οικονομία σχετίζεται με τις αμοιβές που προσφέρουν οι επιχειρήσεις, δηλαδή, σε τελευταία ανάλυση, με το παραγωγικό πρότυπο της χώρας, το οποίο στηρίζεται στη χαμηλόμισθη εργασία. Όσον αφορά την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, και σε αυτή την περίπτωση η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος της ΕΕ στο οποίο παρατηρείται απώλεια σε σχέση με το 2010, η οποία εντάθηκε το 2020 λόγω πανδημικής κρίσης (βλ. Διάγραμμα 3.13β).

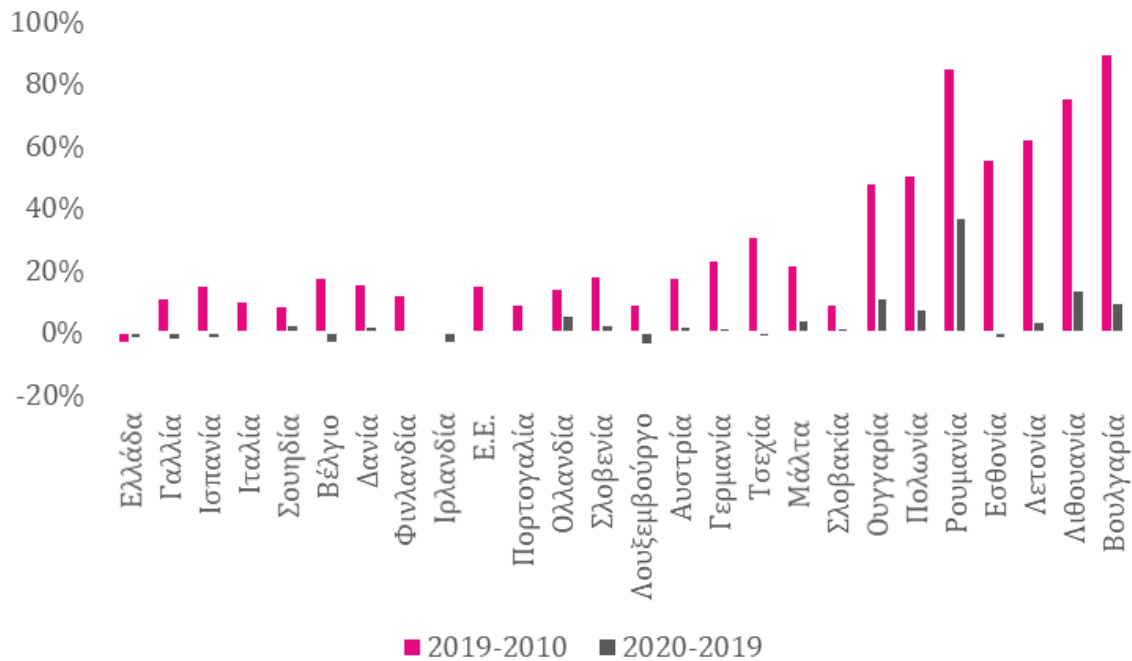
Διάγραμμα 3.13α: Ποσοστιαία (%) μεταβολή των καθαρών αποδοχών ενός ατόμου που λαμβάνει τον μέσο μισθό (ΕΕ, 2010-2020)

Πηγή:

Eurostat (επεξεργασία INE ΓΣΕΕ)

Διάγραμμα 3.13β: Ποσοστιαία (%) μεταβολή των καθαρών αποδοχών ενός ατόμου που λαμβάνει τον μέσο μισθό σε μονάδες ίδιας αγοραστικής δύναμης (ΕΕ, 2010-2020)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία INE ΓΣΕΕ)

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η κατάσταση αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό συνέπεια των μέτρων εισοδηματικής λιτότητας που εφαρμόστηκαν την περασμένη δεκαετία στη χώρα μας. Η πανδημική κρίση προκάλεσε περαιτέρω μείωση των εισοδημάτων, δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο τις συνθήκες διαβίωσης του μέσου εργαζομένου. Η κατάσταση αυτή είναι πιο έντονη στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια, των οποίων η αμοιβή εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τον κατώτατο μισθό. Η Ελλάδα ήταν το μόνο κράτος- μέλος της ΕΕ στο οποίο δεν υπήρξε καμία διαδικασία διαπραγμάτευσης του κατώτατου μισθού το 2020, που παρέμεινε στο ύψος του 2019. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.1, 17 κράτη-μέλη της ΕΕ αύξησαν τον κατώτατο μισθό το 2021, ενώ 3 κράτη-μέλη τον διατήρησαν αμετάβλητο. Υψηλότερη ήταν η αύξηση του ωριαίου κατώτατου μισθού στη Λετονία (16,3%) και χαμηλότερη στη Γαλλία και στη Μάλτα (1%). Αυτό που συμπεραίνεται από την εξέταση των στοιχείων του Πίνακα 3.1 είναι ότι στη συντριπτική πλειονότητα των κρατών- μελών της ΕΕ η πανδημική κρίση δεν αποτέλεσε αιτία για τη μη διαπραγμάτευση και αύξηση του κατώτατου μισθού.

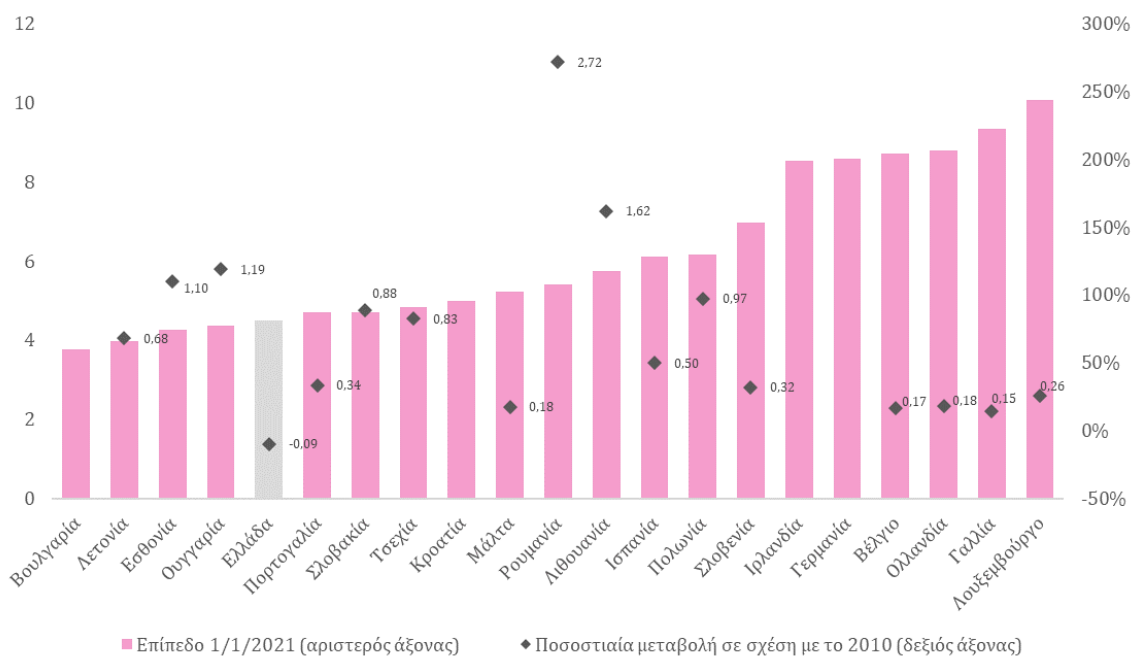
Πίνακας 3.1: Μεταβολές του ωριαίου κατώτατου μισθού στην ΕΕ

Μεταβολή από 1η Ιανουαρίου 2020			Ημ/νία πιο πρόσφατης μεταβολής
	Ποσοστιαία (%)	Ονομαστική (σε ευρώ)	
Λετονία	16,3	0,41	1η Ιανουαρίου 2021
Σλοβενία	8,9	0,48	1η Ιανουαρίου 2021
Πολωνία	7,7	1,16	1η Ιανουαρίου 2021
Σλοβακία	7,4	0,25	1η Ιανουαρίου 2021
Βουλγαρία	7,1	0,26	1η Ιανουαρίου 2021
Λιθουανία	5,6	0,21	1η Ιανουαρίου 2021
Πορτογαλία	4,7	0,18	1η Ιανουαρίου 2021
Κροατία	4,6	1,08	1η Ιανουαρίου 2021
Ιρλανδία	4,1	0,4	1η Ιανουαρίου 2021
Τσεχία	3,7	3,2	1η Ιανουαρίου 2021
Ρουμανία	3,1	0,42	1η Ιανουαρίου 2021
Λουξεμβούργο	2,8	0,35	1η Ιανουαρίου 2021
Βέλγιο	2	0,19	1η Ιανουαρίου 2021
Ολλανδία	1,9	0,19	1η Ιανουαρίου 2021
Γερμανία	1,6	0,15	1η Ιανουαρίου 2021
Γαλλία	1	0,1	1η Ιανουαρίου 2021
Μάλτα	1	0,04	1η Ιανουαρίου 2021
Εσθονία	0	0	1η Ιανουαρίου 2020
Ουγγαρία	0	0	1η Ιανουαρίου 2020
Ισπανία	0	0	1η Ιανουαρίου 2020
Ελλάδα	-	-	1η Φεβρουαρίου 2019

Πηγή: WSI Minimum wage database

Τα παραπάνω αποκτούν μεγαλύτερη σημασία όταν συνυπολογίζεται η αγοραστική δύναμη του κατώτατου μισθού στα κράτη-μέλη της ΕΕ (βλ. Διάγραμμα 3.14). Ο κατώτατος μισθός στην Ελλάδα έχει την 5η χαμηλότερη αγοραστική δύναμη. Επιπλέον, η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος στο οποίο υπάρχει μείωση της αγοραστικής δύναμης σε σχέση με το 2010 (-9%). Σημειώνεται ότι η μικρότερη αύξηση της αγοραστικής δύναμης παρατηρείται στη Γαλλία (15%) και η υψηλότερη στη Ρουμανία (272%).

Διάγραμμα 3.14: Η αγοραστική δύναμη του ωριαίου κατώτατου μισθού την 1η Ιανουαρίου του 2021 και η ποσοστιαία (%) μεταβολή του σε σχέση με το 2010 (ΕΕ, ευρώ ίδιας αγοραστικής δύναμης)

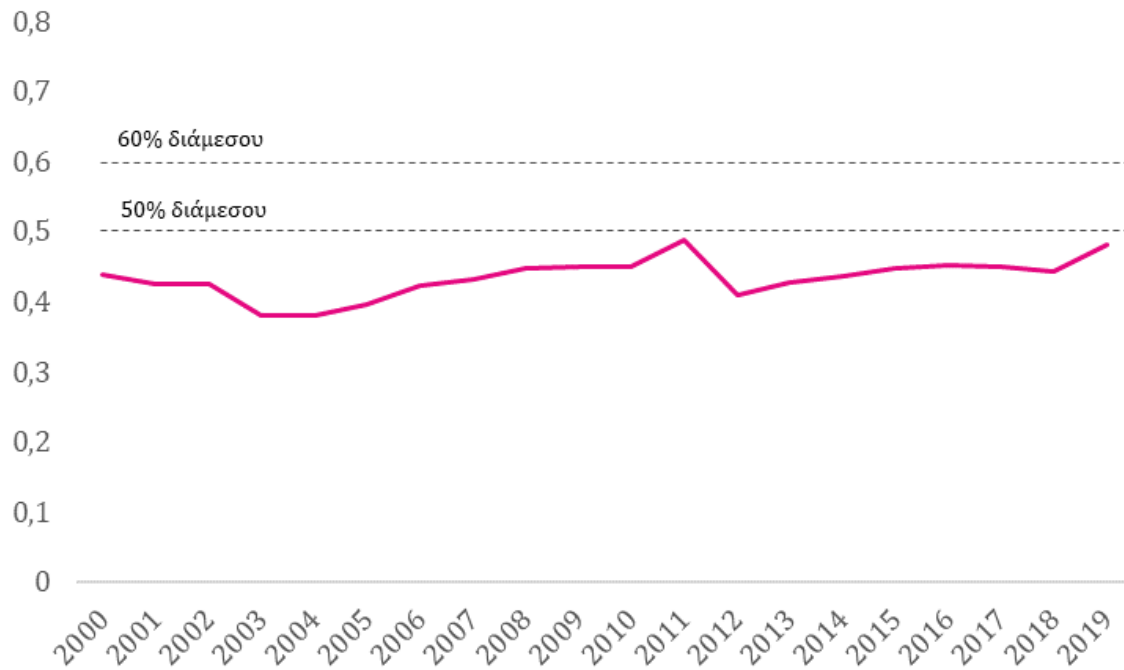
Πηγή: WSI Minimum wage database, ΟΟΣΑ (επεξεργασία INE ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Στον υπολογισμό της ποσοστιαίας μεταβολής δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για Βουλγαρία, Κροατία, Ιρλανδία και Γερμανία.

Το INE ΓΣΕΕ (2021γ) υποστηρίζει ότι η θεσμική σημασία του κατώτατου μισθού είναι η εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης στους απασχολούμενους που βρίσκονται στο κάτω μέρος της εισοδηματικής πυραμίδας. Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, ένα κριτήριο διασφάλισης ενός αξιοπρεπούς κατώτατου μισθού είναι ο δείκτης Kaitz, ο οποίος αποτυπώνει τη σχέση του κατώτατου μισθού

με τον διάμεσο μισθό. Ο κατώτατος μισθός θα πρέπει να βρίσκεται τουλάχιστον στο 60% του διαμέσου μισθού, ποσοστό το οποίο θεωρείται όριο της σχετικής φτώχειας. Σημειώνεται ότι, όταν ο κατώτατος μισθός αντιστοιχεί στο 50% του διαμέσου μισθού, αυτό αποτελεί το κατώφλι της απόλυτης φτώχειας. Το Διάγραμμα 3.15 εμφανίζει τον δείκτη Kaitz για την Ελλάδα. Παρατηρούμε ότι το 2019 ο κατώτατος μισθός στην Ελλάδα αντιστοιχούσε στο 48% του διαμέσου μισθού, δηλαδή ήταν μισθός απόλυτης φτώχειας. Με βάση τα στοιχεία του ΟΟΣΑ το 60% του διαμέσου ακαθάριστου μισθού πλήρους απασχόλησης είναι 809 ευρώ. Συνεπώς, ο τρέχων κατώτατος ονομαστικός μισθός θα πρέπει να αυξηθεί κατά 159 ευρώ για να εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης.

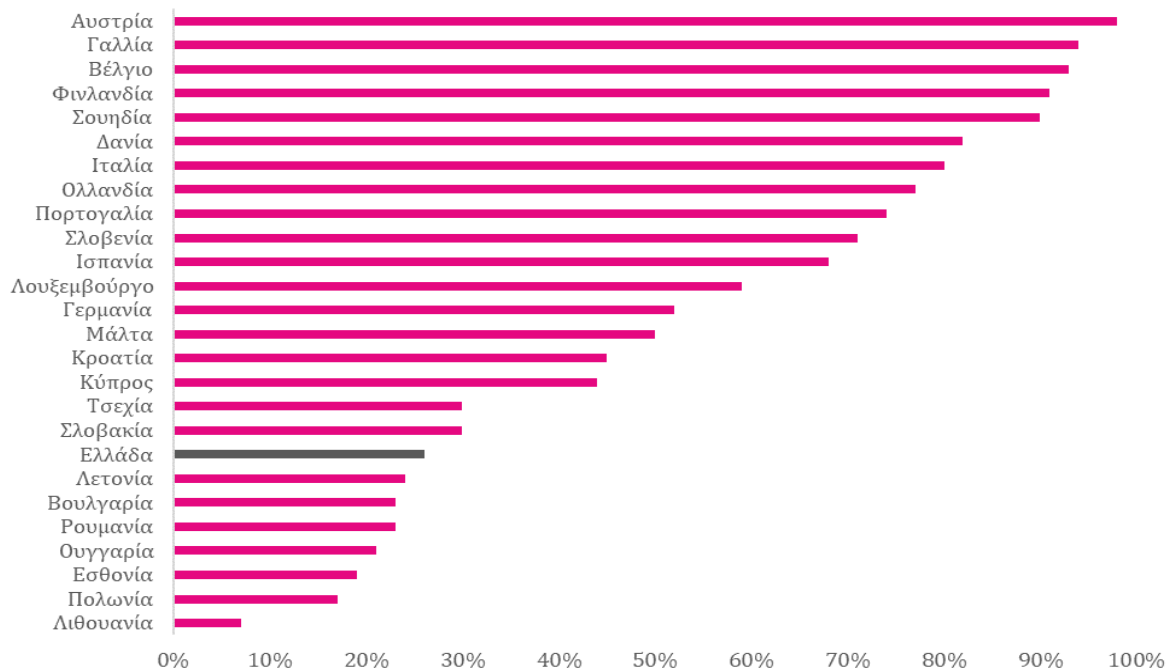
Διάγραμμα 3.15: Κατώτατος μισθός ως ποσοστό (%) του διαμέσου ακαθάριστου μισθού (Ελλάδα, 2000-2019)

Πηγή: ΟΟΣΑ

Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία προωθεί μια νέα προσέγγιση για τον προσδιορισμό του κατώτατου μισθού, επισημαίνει ότι η αύξηση της κοινωνικής αποτελεσματικότητας του κατώτατου μισθού προϋποθέτει η κάλυψη των εργαζομένων από συλλογικές συμβάσεις εργασίας να μην είναι χαμηλότερη του 70% (EC, 2020). Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.16, το ποσοστό κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλό (το 2016 ήταν ίσο με 26%). Συνεπώς, πρέπει να αυξηθεί κατά 44 ποσοστιαίες μονάδες για να επιτευχθεί ο στόχος που επισημαίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στο Διάγραμμα 3.16 παρατηρούμε επίσης ότι η προστασία των εργαζομένων από συλλογικές διαπραγματεύσεις στην Ελλάδα βρίσκεται πιο κοντά στις επιδόσεις κρατών-μελών της ανατολικής Ευρώπης.

Διάγραμμα 3.16: Ποσοστό (%) κάλυψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας (ΕΕ)

Πηγή: ILO και WSI Minimum wage database

Σημείωση: Η διαθεσιμότητα των στοιχείων διαφέρει ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Τα στοιχεία του διαγράμματος καλύπτουν την περίοδο 2019-2019. Για την Ελλάδα τα πιο πρόσφατα στοιχεία είναι του 2016.

3.5 Πανδημική κρίση και οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας στην Ελλάδα κατά το έτος 2020

Από την ανάλυση των στοιχείων του Υπουργείου Εργασίας και του ΟΜΕΔ (αναρτήσεις ΣΣΕ και ΔΑ)⁴ διαφαίνεται ότι, παρά την επαναφορά της επεκτασιμότητας των κλαδικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τον Μάιο του 2018 και τη λήξη των δεσμεύσεων που είχαν επιβάλει τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, δεν υπάρχει κάποια θετική εξέλιξη σχετικά με τις συλλογικές διαπραγματεύσεις και τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Παρατηρώντας την ετήσια διαχρονική εξέλιξη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας κατά τη δεκαετία 2010-2020 (Πίνακας 3.2), διαπιστώνουμε ότι το 2020 σημειώθηκε περαιτέρω μείωση των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων και της σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Ειδικότερα, κατά το 2020 υπογράφηκαν 14

⁴ Βλ. https://ypergasias.gov.gr/category/sillogikes_rythmiseis_ergasias/ και https://www.omed.gr/el/sylogikes-rythmiseis?name=&ergazomenoi=&ergodotes=&pedio_efarmoghs=&field_etos_value=2020.

κλαδικές/ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις, 174 επιχειρησιακές συμβάσεις⁵ και 3 τοπικές ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις.

Πίνακας 3.2: Συλλογικές συμβάσεις εργασίας (2010-2020)

Έτος	Κλαδικές/εθνικές/ ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις	Επιχειρησιακές συμβάσεις	Τοπικές ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις	Σύνολο	Ποσοστό (%) συμμετοχής επιχειρησιακών συμβάσεων
2010	65	227	14	306	74,18
2011	38	170	7	215	79,07
2012	23	976	6	1005	97,11
2013	14	409	0	423	96,69
2014	14	286	5	305	93,77
2015	12	263	7	282	93,26
2016	10	318	6	334	95,21
2017	15	244	6	265	92,08
2018	30	300	9	339	83,33
2019	20	193	4	217	88,94
2020	15	174	3	192	90,63

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΣΕΕ)

Πρέπει να σημειωθεί ότι το 2020 βρίσκονταν σε ισχύ συνολικά 38 συλλογικές συμβάσεις εργασίας (συμπεριλαμβανομένης και της ΕΓΣΣΕ). Εκτός από τις 17 κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας που υπογράφηκαν το 2020, βρίσκονται σε ισχύ επιπλέον 20 συλλογικές συμβάσεις, οι οποίες είχαν συναφθεί τα έτη 2018 και 2019 και συνεχίζουν να ισχύουν. Οι 37 συλλογικές συμβάσεις εργασίας που βρίσκονται σε ισχύ καλύπτουν δυνητικά έναν μεγάλο αριθμό εργαζομένων (περίπου 635.000 άτομα), οι οποίοι αντιστοιχούν περίπου στο 30% του συνόλου των μισθωτών εργαζομένων, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που δόθηκαν από εκπροσώπους των συνδικαλιστικών οργανώσεων, αλλά

⁵ Με βάση την ετήσια έκθεση της ΤτΕ (2021), οι 147 νέες επιχειρησιακές συλλογικές συμβάσεις εργασίας αφορούν 85.463 μισθωτούς. Από αυτές, 35 συμβάσεις προβλέπουν αυξήσεις μισθών, 7 προβλέπουν μείωση, ενώ στις υπόλοιπες οι αποδοχές παραμένουν αμετάβλητες. Στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι συγκρατημένες αυξήσεις προβλέπουν και ορισμένες κλαδικές συλλογικές συμβάσεις του 2020.

και του συνόλου των εργαζομένων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση της «ΕΡΓΑΝΗ» του έτους 2020. Το ποσοστό κάλυψης μειώνεται σε 24% αν υπολογιστεί με βάση τον αριθμό των μισθωτών της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ. Τα ευρήματα αυτά είναι αντίστοιχα εκείνων του ILO και αναδεικνύουν το μεγάλο έλλειμμα προστασίας των εργαζομένων στη χώρα μας, και συνεπώς την επείγουσα ανάγκη σύναψης και επέκτασης των συλλογικών συμβάσεων εργασίας.

Ολοκληρώνοντας, από την παραπάνω ανάλυση γίνεται εμφανές ότι είναι επιβεβλημένη η ενίσχυση των θεσμών προστασίας της αγοράς εργασίας, και συγκεκριμένα του κατώτατου μισθού και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Η ελληνική οικονομία αφενός δεν δημιουργεί επαρκείς θέσεις απασχόλησης, αφετέρου οι περισσότερες θέσεις απασχόλησης είναι χαμηλής ποιότητας και χαμηλών αμοιβών. Παρατηρείται εντατικοποίηση της εργασίας, οι νέες θέσεις απασχόλησης αφορούν κυρίως τους άντρες μέσης ηλικίας, ενώ οι μισθοί είναι χαμηλής αγοραστικής δύναμης. Ταυτόχρονα, ο κατώτατος μισθός είναι μισθός απόλυτης φτώχειας. Στα ζητήματα της εντατικοποίησης και της υπερεργασίας η ελληνική αγορά εργασίας προσεγγίζει το πρότυπο κάποιων βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας, ενώ στο ζήτημα της προστασίας από συλλογικές συμβάσεις εργασίας το πρότυπο χωρών-μελών της ανατολικής Ευρώπης. Δηλαδή οι επιδόσεις της ελληνικής αγοράς εργασίας αποκλίνουν από τις αντίστοιχες των αναπτυγμένων χωρών-μελών της ΕΕ. Η αύξηση του ποσοστού κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η σημαντική αύξηση του κατώτατου μισθού και η μείωση του τυπικού χρόνου εργασίας και των υπερωριών θα ενισχύσουν τον όγκο και την ποιότητα της απασχόλησης και θα φέρουν την Ελλάδα εγγύτερα στον μέσο όρο της ΕΕ. Συνδυαστικά οι προαναφερόμενες παρεμβάσεις θα έχουν εμφανές κοινωνικό όφελος σε όρους συνοχής και συνθηκών διαβίωσης, και θα σταθεροποιήσουν τη μακροοικονομική αποτελεσματικότητα μέσα από τη διατήρηση της ζήτησης σε ένα αξιοπρεπές και διατηρήσιμο επίπεδο ευημερίας. Είναι κρίσιμο και πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η αειφόρος εργασία, ως προσδιοριστικό στοιχείο ενός βιώσιμου

αναπτυξιακού υποδείγματος, είναι η αξιοπρεπής εργασία, η ασφαλής εργασία και η εργασία που προσφέρει την προοπτική αύξησης του βιοτικού επιπέδου.